

OIKEUSMINISTERIÖ
Lainsäädäntöneuvokset Asko Välimaa
Matti Marttunen, Jussi Matikkala

PL 25
00023 Valtioneuvosto

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AMNESTY INTERNATIONAL SUOMEN OSASTO

Hietaniemenkatu 7 A

00100 Helsinki

P: 09 5860 440

E: amnesty@amnesty.fi

F: 09 5860 4460

W: www.amnesty.fi

20.6.2012

Amnestyn lausunto oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä ”Sananvapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen” (Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja, 24/2012).

Amnestyn Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa kyseisestä työryhmän mietinnöstä. Koska Amnestyn Suomen osasto ei ole tutkinut sananvapauskysymyksiä Suomessa, eikä antanut niistä lausuntoja, emme tässä lausunnossa arvioi sananvapausrikoksia koskevia uudistusehdotuksia. Lausunnossa keskitymme vainon kriminalisointia ja viestintärauharikosta koskeviin ehdotuksiin.

Amnesty on kampanjoinut vuodesta 2004 naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Suomessa vaikuttamistyömme on keskittynyt seksuaaliseen väkivaltaan, pari- ja lähisuhdeväkivaltaan ja ihmiskaupan vastaiseen työhön. Kuten työryhmänkin mietinnöstä käy ilmi, ilmiönä vaino koskettaa erityisesti naisia ja tyttöjä. Silti on hyvä todeta, että vainon tehokas kriminalisointi on hyvä ja tarpeellinen kaikille väkivallan uhreille - sukupuolesta riippumatta.

1. Yleisiä huomioita työryhmän mietinnöstä vainon kriminalisointia ja viestintärauharikosta koskien

Kaiken kaikkiaan työryhmän ehdotukset ovat tervetulleita. Viestintärauharikoksen säätämisen tarve on ilmeinen, mikä käy hyvin ilmi mietinnöstä. Viestintärauhan laaja-alaisuutta perustellaan kattavasti, ja sen erot esimerkiksi kotirauharikokseen käydään ymmärrettävällä tavalla läpi. Nykyaikana ihminen kuljettaa mukanaan omaa yksityistä tilaansa erilaisten viestintävälineiden ja –kanavien muodossa. Mietinnössä ehdotetut ratkaisut ovat sidoksissa koettuun todellisuuteen, ja vastaavat ihmisten kokemuksia viestintärauhan merkityksellisyydestä. Työryhmän ratkaisut suojelevat tätä

merkityksellisyyttä hyvin. Viestintärauharikoksen osalta mietintö on onnistunut, ja ehdotukset puollettavia sellaisenaan.

Vainon kriminalisoinnin tarvetta perustellaan mietinnössä ennen kaikkea naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa torjuvan Euroopan neuvoston yleissopimuksella. Ihmisoikeusnäkökulmasta vaino on kriminalisoitava ennen kaikkea siksi, että vainon uhriksi joutuneet ihmiset saavat osakseen oikeutta ja turvaa.

Vertailtaessa viestintärauhaa ja vainoa koskevia analyysejä näyttää siltä, että vainoa kokevan ihmisen kokemus on työryhmälle vieraampi. Intensiteetiltään vaihtelevaa, tekemuodoiltaan pääasiassa psykologista väkivaltaa sisältävää vainoa ei ole analysoitu samalla pieteetillä kuin kokemuksia viestintärauhasta ja sen menettämisestä. Se todellisuus, jossa jopa vuosikausia vainottu ihminen elää, esitellään mietinnössä ohuesti. Tällä on varmasti ollut vaikutusta siihen, miksi työryhmä on päätenyt esittämään vainoa asianomistajarikokseksi, jossa vainossa käytetty väline olisi ratkaiseva syyteoikeuden muuttamiseksi. Mietinnön tärkein lukijakunta, eli kansanedustajat, eivät välttämättä lukemastaan ymmärräsitä, mitä vainon kohteena ja jatkuvassa pelossa eläminen todella on.

2. Vainon kriminalisoinnin tarve uhrin näkökulmasta

Vainon uhrien näkökulmasta vaino on kriminalisoitava *muun muassa* siksi, että lähestymiskiellolainsäädännössä on useita ongelmia. Lähestymiskielloa on vaikea valvoa, ja ilmoitus lähestymiskiellon rikkomisesta on uhrin vastuulla. Kiellon rikkominen johtaa harvoin rangaistukseen, lisäksi sakkorangaistus ei useinkaan ehkäise uusia rikkomuksia. Lähestymiskiellon tuoma suoja on siten heikko, lähestymiskiello ei poista pelkoa¹. Uhrijärjestöt ja kokemusasiantuntijat ovat odottaneet lainsäätäjiltä keinoja, joilla todella pystytään torjumaan jatkuvaa vainoa ja saatetaan vainooja vastuuseen teoistaan.

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan vastainen yleissopimus velvoittaa Suomea kriminalisoimaan vainon. Vaatimuksen taustalla on ajatus siitä, että kriminalisoinnilla mahdollistettaisiin vainon uhrien elämä ilman jatkuvaa, *lamauttavaa* pelkoa. Pelko yhdistää vainon kohteeksi joutuneita naisia ja tyttöjä, mutta myös heidän lapsiaan, veljiään, vanhempiaan (Ojuri, 2012).

Työryhmän ehdotus ei sellaisenaan yllä tähän tavoitteeseen.

¹ Edellisiin liittyen oikeusministeriössä tietojemme mukaan tutkitaan elektronisten välineiden käyttämisestä lähestymiskiellojen valvonnassa. Tämä on erinomainen asia, ja kokemukset Oslost on syytä ottaa huomioon asian tutkimuksessa. Oslossa poliisi saa elektronisen laitteen lähettämän signaalin heti kun lähestymiskielloa rikotaan: uhrin ei itse tarvitse raportoida rikkomuksista.

Naisiin kohdistuvassa väkivallassa on aina kyse prosesseista. Tähän näkemykseen viitataan myös työryhmän mietinnössä. Ellei tyypillisesti naisiin kohdistuvan väkivallan tekoja nähdä osana prosessia, ei rikosten seurauksia sen paremmin yksilölle kuin yhteiskunnallekaan ymmärretä. **Yksittäisten tekojen mittatikkumainen, mekanistinen arviointi johtaa syrjiviin käytäntöihin ja tulkintoihin.**

Työryhmä kiinnittää huomiota pari- ja lähisuhdeväkivallan prosessuaalisuuteen, ja siihen miten Suomessa oikeudellisessa kehityksessä ollaan hitaasti siirtymässä tämän prosessuaalisuuden tunnistamiseen (mm. lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muutos lähisuhdeväkivaltatapauksissa). Tästä huolimatta analyysi siitä, miten vainon toistuvuus ja jatkuvuus uhrin elämään vaikuttaa, on jäänyt kesken. Työryhmä olisi myös tahtoessaan voinut pohtia tarkemmin sitä, millaisia kysymyksiä parisuhdeväkivalta tuottaa rikosoikeuden yksikointioppien näkökulmasta: milloin toistuvat osateot vanhentuvat, milloin muodostavat yhden rikoksen, tulisiko myös hätävarjelusäännöksiä uudistaa jne².

Työryhmä on pohtinut prosessuaalisuutta lähinnä sitä, miten vainoaminen kattaisi erilaisia teko-kokonaisuuksia (s. 100) ja saattaisi siten sisältää prosesseja. Mietinnössä viitataan ”luonnolliseen katsantotapaan”, jota on käytetty vuoden 1992 lainsäädäntöuudistuksen perusteluissa ja KKO:n ratkaisuissa. Tämä ilmaus viittaa näkemykseen, että oikeusprosessissa, tuomiota harkittaessa ja langettaessa käytetään kokonaisharkintaa ja arvioidaan tekokokonaisuuksia niin, että oikeudenmukaisuus toteutuu. Oikeuskäytäntö ei kuitenkaan ole tässä suhteessa yhtenäinen. Oikeuden ratkaisuista ei välity ymmärrys siitä, että **pitkän ajan kuluessa useilla osateoilla toteutettu rikos olisi enemmän kuin osiensa summa**. Esimerkiksi: KKO päätti vuonna 2009 (ratkaisu nro 79), että kahdessa samaan henkilöön kohdistuneessa rikoksessa, jossa tekovälineinä olivat ensimmäisellä kerralla pesäpallomaila ja toisella kertaa vasara, ei kyseessä ollut törkeä, vaan perusmuotoinen pahoinpitely. Sillä, että tekijä oli molemmissa tapauksissa sama henkilö, ei ollut oikeuden mielestä merkitystä, kuten ei tekojen toistuvuudellakaan. Korkein oikeus piti tekoja perusmuotoisina siksi, etteivät tekovälineet olleet törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistössä mainittuja hengenvaarallisia terä- tai ampuma-aseita.

Jollei toistuvaa pahoinpitelyä lähisuhteessa arvioida tekoa törkeyttäväksi, on tämä signaali siitä, ettei toistuvan väkivallan seurauksia vielä ymmärretä. Lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä tämä johtaa siihen, että kokonaisuutta ei nähdä, eikä kokemuksen todellista haavoittavuutta ei ymmärretä.

Mietinnössä esitetään, että syyttäjä voisi nostaa syytteen vainorikoksesta, mikäli teossa käytettäisiin hengenvaarallista välinettä tai erittäin tärkeä yleinen etu vaatisi syytteen nostamista. Sekä uhrien parissa työtä tekevät että itse vainon kohteeksi joutuneet ovat painottaneet, ettei vainossa ole kyse väkivallan teoista, vaan jatkuvan vastentahtoisen seurannan ja siitä syntyvän väkivallan uhan luomasta pelosta.

² Parisuhdeväkivallasta rikosoikeudellisesta näkökulmasta on kirjoittanut Jussi Matikkala (2006) Terttu Utraisen juhlaKirjaan VäkiValta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Toimittanut Mirva Lohiniva-Kerkelä. Talentum, Helsinki 2006.

Väkivallan toistumisen pitäisi olla selvä viesti oikeudelle: se kertoo alistavan vallankäytön syklistä, joka tuottama pelkotila murentaa ihmisen kykyä harjoittaa itsemääräämisoikeuttaan. Toistuva väkivalta myös kasvattaa merkittävästi henkirikosriskiä. **Vainon tuomittavuus ja törkeys olisi arvioitava sen intensiteetin, keston ja sen aiheuttamien psykologisten vammojen perusteella pikemmin kuin käytettyjen välineiden valossa.** Olisi myös pohdittava millä tavoin tekijän piittaamattomuus esimerkiksi lähestymiskielloista voitaisiin huomioida vainon ”törkeyttä” arvioitaessa.

3. Vaino, vakava väkivalta ja henkirikosriski

Lukuisten tutkimusten mukaan vainoamisen, vakavan väkivallan ja henkirikokseen johtaneen väkivallan välillä on selkeä yhteys – etenkin jos tilannetta on edeltänyt parisuhde tai yksipuolinen intiimi kiintymys³.

Myös Suomessa henkirikosten, vakavan väkivallan ja vainon yhteyttä on selvitetty. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksistä koottiin keväällä 2010 aineisto vakavasta väkivallasta, surmista ja uhkaavista tilanteista, joiden kohteiksi yhdistysten asiakaskuntaan kuuluvia oli joutunut ajanjaksolla 2000–2009. Aineistossa oli 25 surmaa, joista naisia oli 16, tyttöjä 3, miehiä 4 ja poikia 2. **Suureen osa surmista liittyi erovaiheen vainoaminen.**

Kyselyn pohjalta arvioitiin, että väkivaltatyöhön erikoistuneissa yksiköissäkään ei välttämättä tunnisteta vainoamisen merkitystä yhtenä keskeisenä parisuhdesurmaa ennakoivana osatekijänä.

Selvityksen perusteella todetaan, että tunnistamista ja asiaan puuttumista vaikeuttaa se, että vainoamisen kriteerit täyttävää käyttäytymistä ei pidetä vainoamisena, mikäli se kohdistuu entiseen parisuhdekumppaniin. Vainoaminen ymmärretään osaksi eron jälkeistä tunnekuohuntaa, joka tasoittuu nopeasti eikä sen uskota aiheuttavan vaaraa ex-puolisolle tai yhteisille lapsille. Raportissa pohditaan, johtuuko tästä se, että uhrien juridinen turva näyttää olevan heikompi kuin muiden vainon kohteeksi joutuneiden. Myöskään uhrien turvallisuutta lisäävien toimintatapojen kehittämiseen ei ole kiinnitetty erityistä huomiota, vaikka vainoamisen ja vakavan väkivallan tai henkirikokseen johtaneen väkivallan välillä on selkeä yhteys.

Edellisen huomioon ottaen on perusteltua väittää, että vainon määrittelyminen asianomistajarikokseksi, josta tuomio olisi tyypillisesti sakkorangaistus, on vainon rikosluonteen vähättelyä.

³ Esimerkiksi Campbell, Jacquelyn C. , Phyllis W. Sharps, and Nancy Glass, "Risk Assessment for Intimate Partner Violence," in *Clinical Assessment of Dangerousness: Empirical Contributions*, ed. Georges-Franck Pinard and Linda Pagani, New York: Cambridge University Press, 2000: 136–157; Campbell et al: "Risk factors for Femicide in Abusive Relationship. Results from a Multisite Case Control Study", *American Journal of Public Health*, 2003; McEwan, T (et al): "Identifying risk factors for stalking: A review of current research. *International Journal of Psychiatry and The Law*, 2007.

4. Vaino on säädettävä virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi

Suomessa ollaan tällä hetkellä vaiheessa, jossa aiemmin asianomistajarikoksina pidetyt, tyypillisesti naisiin kohdistuvat rikokset siirtyvät virallisen syytteen alaisiksi. Lievien pahoinpitelyjen osalta tämä on jo tapahtunut, nyt oikeusministeriö on arviointimuistiossaan esittänyt samantapaiseen lopputulokseen johtavia toimenpiteitä joidenkin seksuaalirikosten suhteen. Syyteoikeuden muutoksia on perusteltu ihmisoikeusnormeilla ja laajemmin ihmisoikeuskehitykseen liittyvillä suosituksilla⁴. YK on julkistanut useita raportteja, suosituksia ja koosteita ihmisoikeusperustaisuuden, rikosentorjunnan ja oikeusjärjestelmien näkökulmasta naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa⁵. Yksi viimeisimmistä on vuodelta (2008)⁶. Julkaisussa esitellään hyväksi koetut käytännöt lainsäädännön kehittämiseksi ja todetaan muun muassa: “States should make clear that violence against women is unacceptable and that eliminating it is a *public responsibility* and ensure that *complainants/survivors of violence* are not “revictimized” through the legal process”. Virallinen syyte toteuttaa vaatimusta, jossa väkivallan torjumisen on yhteinen. Vainon uhriksi joutunut henkilö on usein äärimmäisen uupunut ja jopa itsetuhoinen. Kun uhrin kokemus tunnustetaan vakavaksi rikokseksi, josta esitutkinta suoritetaan rikosepäillyn tullessa poliisin tietoon, riski uhrin uudelleen uhritumisesta vähenee.

Syyteoikeuden muutosta puoltavat myös muut lääketieteelliset syyt. Väkivallan aiheuttamalla traumalla on suora yhteys kognitiivisiin toimintoihin: toistuva väkivalta ja väkivallan uhan alla eläminen heikentää kykyä tehdä päätöksiä ja pysyä niissä, sekä kykyä ratkaista ongelmia. Näistäkin syistä rikosprosessin aloittaminen tai lopettaminen ei pidä olla uhrin vaan yhteiskunnan vastuulla.

Ihmisoikeusnäkökulmasta on perusteltua todeta, että toistuvan väkivallan ja vainon ollessa kyseessä poliisin on aina tehtävä esitutkinta riippumatta siitä vaatiiko asianomistaja syytteen nostamista tai rangaistusta tekijälle. Näin yhteiskunta viestii naisiin kohdistuvan ja intiimeihin suhteisiin liittyvän väkivallan, jonka jatkumoa vainokin usein on, olevan selkeästi tuomittavaa ja vakava rikos.

5. Lopuksi

Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset Viola ry ja Oulun ensi- ja turvakotiyhdistys ry luotsaavat Varjo-hanketta, jonka tavoitteena on vainon kohteena elävien perheiden turvallisuuden lisääminen ja vainoamisen ennaltaehkäisy (2012-2016). Hankkeen yhtenä tavoitteena on lainsäädännön ja

⁴ YK:n yleiskokouksen päätöksessä 52/86 todetaan, että päävastuu syytteen nostamisesta naisiin kohdistuvan väkivallan ollessa kyseessä tulee olla syyttäjällä.

⁵ Ks. esim. YK, Compendium (1999): Model strategies and practical measures on the elimination of violence against women in the field of crime prevention and criminal justice

⁶ YK:n expert group meeting: Good practices in legislation on violence against women (2008)

palvelujärjestelmän kehittäminen. Vainon kriminalisointi on tarkoitus toteuttaa vuonna 2013. Lain säätämisen yhteydessä on kertaalleen tutkittava mitä havaintoja Varjo-hankkeessa on saatu, jotta vainon kriminalisointi todella konkreettisesti parantaa uhrien turvallisuutta ja edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta⁷.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on tehnyt useita päätöksiä, joissa painotetaan valtion suojelevollisuutta ja valtion velvollisuutta syyttää ja rangaista. Sekä Bevaqua vs. Turkki ja Opuz vs. Bulgaria⁸ –ratkaisussaan EIT painottaa, että **naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa valtioilla ei ole velvollisuus pelkästään saattaa voimaan asianmukaisia lakeja, vaan myös varmistaa niiden tehokas toimeenpano**. Mikäli vaino jää asianomistajarikokseksi, on vaarana, että suurin osa vainoksi luokiteltavista rikoksista ohjataan sovitteluun. Tämä johtaa uhrin uudelleen traumatisoitumiseen, saattaa johtaa väkivallan uusiutumiseen, uhrin luottamus oikeusjärjestelmään heikkenee, uhrin elämä pelon varjossa jatkuu – tai pahimmassa tapauksessa kokonaan katkeaa.

On välttämätöntä, että vainorikoksen syyteoikeutta, rikoksesta langetettavaa rangaistusasteikkoa ja tuomion ankaroittamisperusteita pohditaan tarkkaan ennen lain säätämistä.

Yhteistyöterveisin

Pia Puu Oksanen
Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija
Amnesty International Suomen osasto ry

Yhteydet:
tel. +35840 833 11 40
email pia.oksanen@amnesty.fi

⁷ Myös YK suosittelee kokemusasiantuntijoiden kuulemista ennen lakiehdotuksen jättämistä säädettäväksi (UN: Good practices in legislation on violence against women, 2008).

⁸ <http://www.bianet.org/english/gender/115098-echr-condemns-turkey-for-not-protecting-against-domestic-violence>